

20. SPORY WOKÓŁ ROLI PAŃSTWA W GOSPODARCE

Z tego rozdziału dowiesz się:

- co odróżnia państwo od innych podmiotów,
- jaki jest zakres interwencji państwa we współczesnej gospodarce,
- jakie kontrowersje wiążą się z działalnością państwa w gospodarce.

Najważniejsze pojęcia:

państwo, interwencjonizm państwowy, etatyzm

Charakterystyka instytucji państwa

Istnieje wiele definicji oraz teorii powstania państwa. Według klasycznego ujęcia autorstwa Maxa Webera – wybitnego niemieckiego socjologa – państwo to instytucja, która posiada monopol na stosowanie przymusu na danym terytorium geograficznym. Z kolei według bardziej rozwiniętej definicji, państwo jest organizacją polityczno-społeczną, działającą na określonym terenie geograficznym, ustanawiającą porządek prawny regulujący życie zamieszkującej w nim ludności. Aby mogło realizować swoje cele, jest wyposażone w szereg wyłącznych uprawnień, które nie przysługują innym podmiotom np. możliwość stosowania bezpośrednich narzędzi przymusu (policja, wojsko), rozstrzygania sporów prawnych (aparatusądowniczy), nakładania przymusowych opłat (system podatkowy), emisji pieniądza (monopol banku centralnego) itd. Oznacza to, że nikt inny poza aparatem państwowym nie może formalnie grozić obywatelom zastosowaniem bezpośredniego przymusu. Oczywiście zdarzają się ludzie, którzy stosują przymus, ale stanowione prawo im tego zabrania. Jedyną instytucją, która może legalnie przejmować środki obywateli (a także pozbawiać ich wolności) jest aparat państwa.

Jest to zasadnicza kwestia, która odróżnia aparat państwowy od sektora prywatnego. W wypadku transakcji rynkowych relacje międzyludzkie opierają się na zawieranych umowach. Zawarcie umowy wiąże się, jak to

nazywają prawnicy, z oświadczeniem woli: każda ze stron umowy zgadza się na jej podpisanie. Dla tego typu relacji charakterystyczne jest to, że mogą nie dojść do skutku. Jedna ze stron może zrezygnować i stwierdzić, że woli poszukać innego kontrahenta.

Z państwem jest inaczej. Odpowiednie organy państwa stanowią prawo, które obowiązuje wszystkich obywateli. Obywatele nie podpisują umów z państwem, lecz muszą się dostosować do ustanowionego prawa. Z tego tylko powodu funkcjonowanie aparatu państwowego nie przypomina wcale produkcji na rynku. Wszystkie kontrowersje dotyczące działalności państwa oraz możliwe konflikty znajdują swoje źródło w tej jego aktywności.

Źródło napięć tkwi bowiem w tym, że większość zmian przepisów dotyka bezpośrednio określone grupy społeczne. Od tej zasady właściwie nie ma wyjątków. Jeśli państwowe kopalnie wywalczą więcej środków państwowych, ucierpią podatnicy, którzy to finansują. Jeśli dotacje zostaną ku radości podatników obcięte, ucierpią państwowe kopalnie. Konflikt o państwowe zasoby jest w istocie nieunikniony, ponieważ żadna ze stron nie podpisuje umów, które mogłaby rozwiązać w razie zaistnienia niekorzystnych warunków.

Obszary działalności państwa

W zależności od jej charakteru obecność państwa w różnych sektorach bywa nazywana **interwencjonizmem państwowym** albo **etatyzmem**. Do najistotniejszych współcześnie obszarów działalności państwa należą:

- **polityka makroekonomiczna**, która sprowadza się przede wszystkim do polityki fiskalnej (zob. rozdziały 21 i 22) i polityki pieniężnej (zob. rozdziały 15 i 16). Zwolennicy ekspansywnej polityki fiskalnej wysuwają argumenty za tym, że wydatki budżetowe są w stanie zwiększać aktywność gospodarczą, szczególnie w czasach, gdy sektor prywatny przeżywa kryzys. Jej oponenci, zwolennicy ograniczonej polityki fiskalnej (lub jej likwidacji), wskazują na koszty alternatywne finansowania oraz nieefektywność państwowych projektów. Zwolennicy polityki pieniężnej uważają, że powinien ją prowadzić bank centralny. Przeciwnicy polityki pieniężnej zwracają uwagę na to, że działalność banków centralnych często powoduje kryzysy gospodarcze, a sam bank centralny może zostać zastąpiony rozwiązaniami rynkowymi.

- **polityka mikroekonomiczna**, która oddziałuje na konkretne sektory. Przykładem może być dotowanie kopalni, systemu edukacji czy też służby zdrowia. Argumenty tutaj podnoszone bywają różnorakie: począwszy od tych o „strategicznych” sektorach, które należy wspierać, a skończywszy na tych o „społecznie potrzebnych”. Koronny argument jednakże jest taki, że państwo musi wspierać niektóre sektory, ponieważ w przeciwnym razie byłyby one niedofinansowane. Przeciwnicy wspierania wybranych sektorów przez państwo twierdzą, że jeśli dana działalność jest deficytowa, powinna zostać wygaszona. Jednocześnie uważają, że wiele z tych sektorów, gdyby je poddać zasadom rynkowym, nie cierpiałyby wcale na niedofinansowanie.

Czy wiesz, że...?

W historii gospodarczej świata wszystkie dobra i usługi były dostarczane zarówno przez instytucje państwowe, jak i prywatne. Dotyczy to także tych dóbr i usług, których produkcją, w powszechnej opinii, powinno się zajmować państwo. Jednym z ciekawych historycznych przypadków są latarnie morskie – w literaturze teoretycznej służyły one jako ilustracja działalności, która może być prowadzona wyłącznie przez państwo. Badania historyczne pokazują jednak, że latarnie morskie często były finansowane przez sektor prywatny.

- **polityka społeczna**, która polega na wspieraniu przez państwo uboższej części społeczeństwa, ale też na finansowaniu emerytur. Zwolennicy polityki społecznej zwracają uwagę na potrzebę pomocy państwowej i istnienia systemu emerytalnego, gdyż w przeciwnym razie mógłby zostać zagrożony byt osób ubogich i starszych. Przeciwnicy z kolei odpowiadają, że państwo nie zapewnia wcale bezpieczeństwa emerytalnego (gdyż może podnieść wiek emerytalny i efektywnie obniżyć świadczenia), a koszty funkcjonowania państwowego systemu emerytalnego są zbyt wysokie. Podobny spór dotyczy realizowanej przez państwo pomocy społecznej.
- **polityka regulacyjna**, która polega na tworzeniu przepisów określających sposoby postępowania przedsiębiorców w poszczególnych gałęziach gospodarki. Zwolennicy działalności państwowej wskazują na wiele nieprawidłowości, których dopuszczają się przedsiębiorcy na rynku. W związku z tym zwolennicy interwencji podkreślają

konieczność licencjonowania działalności i jej kontrolowania. Przeciwnicy interwencji uważają, że w tych wypadkach najczęściej lepszymi rozwiązaniami od licencji i kontroli są: konkurencja, mechanizm reputacji oraz sprawny system prawny, karzący oszustów.

- **polityka obronna i wymiar sprawiedliwości**, czyli działalność policji, sądów i tworzenie obrony przed agresją zewnętrzną. Konieczność dostarczania tych ważnych dóbr w zasadzie nie podlega dyskusji, ale sposób ich tworzenia jest już obiektem sporów. Z jednej strony mamy zwolenników potężnego dobrojenia państwa, istnienia policji z daleko posuniętymi uprawnieniami, z drugiej tych, którzy uważają, że najlepszą obroną przed agresorem jest dobrojenie mieszkańców i obrona obywatelska. Firmy ochroniarskie potrafią być efektywniejsze od policji, a instytucje prywatnego arbitrażu między przedsiębiorcami coraz częściej zastępują sądy państwowe.

Oczywiście to tylko krótki opis działalności państwa, siłą rzeczy pomijający wiele ważnych elementów tej rozległej problematyki. Należy bowiem zdać sobie sprawę, że dyskusja nad rolą państwa jest jedną z ważniejszych we współczesnej literaturze ekonomicznej. Trudno znaleźć uniwersalne argumenty ekonomiczne za wszystkimi działaniami państwa. W każdym wypadku padają nieco inne argumenty, a zatem również kontrargumenty są za każdym razem inne.

Spory wokół interwencjonizmu

Współczesne państwo jest dostawcą wielorakich usług publicznych: edukacji, policji, ochrony zdrowia itd. Działalność ta musi być jednak w jakiś sposób finansowana: obywatele płacą za nią określoną cenę w nałożonych na nich podatkach (albo w postaci inflacji i wzrostu długu publicznego). Kontrowersje ekonomiczne dotyczą właśnie tej ceny.

Czy cena za otrzymywane od państwa dobra i usługi nie jest zbyt wysoka w stosunku do ich jakości? Wiele osób w debacie politycznej tak właśnie uważa. Spory spowodowane interwencjonizmem państwowym zaczynają się w chwili, gdy stawiamy pytanie o to, czy cenę tę da się obniżyć albo czy możliwe jest podniesienie jakości dostarczanych usług.

W dyskusjach o roli państwa często przewijają się pojęcia patriotyzmu oraz **patriotyzmu gospodarczego**. To drugie pojęcie oznacza odpowiedzialność konsumentów i ludzi biznesu za dobrobyt gospodarczy i społeczny kraju. Oznacza zatem stawianie po stronie rzetelnej teorii ekonomii

i zdrowego porządku prawnego, który będzie sprzyjał dobrobytowi kraju oraz rozwojowi społeczno-gospodarczemu. Kwestia, co to rzeczywiście oznacza, jest oczywiście sporna. Patriotyzm gospodarczy bywa czasami utożsamiany z kupowaniem produktów tylko dlatego, że zostały wykonane w Polsce. Trzeba jednak pamiętać, że istnieje również koszt alternatywny takiego działania. Kupując u jednego dostawcy, nie dokonamy zakupów u innego. Nawet jeśli kupujemy coś od producenta zagranicznego, to możliwe, że współpracuje z nim ktoś z Polski. Zysk zagranicznych przedsiębiorstw, które działają w Polsce, jest także często reinwestowany w naszym kraju.

Dodatkowa literatura

Henry Hazlitt, *Ekonomia w jednej lekcji*, tłum. G. Łuczkiwicz, Warszawa 2013.

Mariana Mazzucato, *Przedsiębiorcze państwo*, tłum. J. Bednarek, Poznań 2016.

Ludwig von Mises, *Ludzkie działanie. Traktat o ekonomii*, tłum. W. Falkowski, Warszawa 2011, s. 605–726, dostępne online: <https://mises.pl/wp-content/uploads/2020/12/Ludwig-von-Mises-Ludzkie-dzialanie.pdf>.

Joseph E. Stiglitz, *Ludzie chcą zysku, nie wyzysku*, tłum. B. Sałbut, Warszawa 2020.

Pytania i zadania

1. Czym jest interwencjonizm państwowy?
2. Czym zajmuje się współczesne państwo?
3. Wymień rodzaje polityk, które prowadzi państwo.
4. Kiedy i w jaki sposób działalność państwa wywołuje konflikty społeczne?
5. Czym twoim zdaniem państwo musi się zajmować. Dlaczego?
6. Czym Twoim zdaniem państwo nie powinno się zajmować. Dlaczego?
7. Spróbuj wyjaśnić, co rozumiesz przez pojęcie patriotyzmu gospodarczego i jak mogą je rozumieć inni.